

*Др Дејан Матић, ванредни професор
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу*

*УДК: 378.18:341
DOI: 10.46793/XIXMajsko.815M*

ОГРАНИЧЕЊЕ ПРАВА НА ПОВЛАСТИЦЕ ПРОИЗАШЛОГ ИЗ СТАТУСА СТУДЕНТА*

Резиме

У раду се разматра питање ограничења права на привилегије проистекло из статуса корисника услуга у сектору високог образовања. Високо образовање представља једно од главних средстава општедруштвеног развоја, стварања и развијања демократског окружења те су стога овлашћења и обавезе које произлазе из статуса корисника услуга у овој делатности прилично пажљиво регулисана бројним правним актима у нашем правном поретку. Упркос овоме у пракси смо сведоци да ефикасност норми у овим актима има више него упитан карактер, а све услед њихове необјашњиве и необичне неусклађености. Рад је посвећен критичкој анализи спорних решења на која се може наићи приликом разматрања ових аката, као и указивању на могуће правце превазилажења датих проблема на адекватан начин.

Кључне речи: *високо образовање, услуге, права, обавезе, студенти.*

Образовање, у целини посматрано, а самим тим и високо образовање, представља једну од области друштвеног живота која је у Републици Србији изузетно прецизно и детаљно регулисана, нарочито уколико овај став износимо формално посматрајући постојећу позитивноправну регулативу која се на ову област односи. У нашем правном поретку, право на образовање представља, сасвим у складу са одговарајућим ратификованим међународним актима, једно од највиталнијих и најперспективнијих људских права, те као такво, нужно представља један од неопходно потребних услова за уживање сваког другог људског и мањинског права и слободе.¹ Као такво, оно представља једно од

* Рад је написан у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2023. годину који се финансира из средстава Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

¹ Видети чл. 26. Универзалне декларације о људским правима (1948.), чл. 13. Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима (1966.), као

главних средстава општедруштвеног развоја, стварања и развијања демократског окружења и, последично, унапређења општег благостања и свеукупног економског развоја друштва у целини. Овакав став се односи на све нивое образовања у нас, па и на услуге у сектору високог образовања, упркос томе што услужна делатност у датом сектору има дуалистички карактер, односно, представља делатност која има како јавни, тако и изразито комерцијални карактер, о чему је уосталом раније знатно више говорено.² На ово несумњиво указује још увек релативно снажан, условно речено, традиционални поглед на високо образовање као, пре свега јавни сервис, односно, државни интерес, који је присутан, како код нас, тако и у знатном делу Европе, о чему, између осталог, посредно, сасвим довољно, сведоче сами за себе, како бројни састанци, тако и споразуми разних државних званичника о високом образовању у оквиру институција Европске уније.³ Овакав приступ је условио да, када је реч о високом образовању, овлашћења и обавезе које произлазе из статуса корисника услуга у наведеној делатности, буду прилично минуциозно регулисани бројним правним актима у нашем правном поретку. Овде свакако треба истаћи актуелни Закон о високом образовању који нужно, по природи ствари, представља кровни акт којим се регулишу односи у наведеном сектору, но поред њега, треба истаћи и Закон о здравственој заштити, као и Закон о здравственом осигурању, који такође препознају овлашћења проистекла из статуса корисника услуга у сектору високог образовања, а у циљу остваривања друштвене улоге и друштвеног значаја које високо образовање има. Па ипак, упркос релативно значајном броју аката којим се назначена питања регулишу, у пракси смо сведоци да ефикасност норми у овим актима има, одвећ често, више него упитан карактер, а све услед њихове необјашњиве и необичне неусклађености. Ова појава има за несрећну последицу немогућност коришћења појединих права проистеклих из статуса корисника услуга у високом образовању код појединих имаоца датог статуса, чиме се они, фактички, стављају у неједнак положај у односу на остале кориснике услуга у високом образовању. Управо из тог разлога, овај рад је посвећен критичкој анализи појединих, мање или више спорних решења на која се може наићи приликом разматрања ових аката, као и указивању на могуће правце превазилажења датих проблема на адекватан начин.

и у чл. 2. Протокола 1 Конвенције за заштиту људских права и основних слобода (Европске конвенције о људским правима) (1950).

² Видети Матић, Д., *Високо образовање: између јавне услуге и комерцијалне услужне делатности*, Зборник радова: XXI век – век услуга и Услужног права, Крагујевац, 2011, стр. 845-860.

³ Видети Матић, Д., *Утицај општег споразума о трговини услугама на карактер услужне делатности у области високог образовања*, Зборник радова: XXI век – век услуга и Услужног права, књ. 2, Крагујевац, 2011, стр. 407-417.

Законом о високом образовању у члану 97, приликом регулисања питања уписа студената на акредитоване студијске програме, заправо је прописан начин стицања статуса корисника услуга у сектору високог образовања. У укупно седам ставова, предвиђено је да кандидати наведени статус стичу уписом на одговарајуће студијске програме које организују високошколске установе и то као студенти који се финансирају из буџета или пак као студенти који се финансирају из сопствених средстава.⁴ Истим актом су 101. чл. прописана права и обавезе студената. Па тако, студенти имају права на упис, квалитетно школовање и објективно оцењивање, као и на благовремено и тачно информисање о питањима која се односе на студије, те право на активно учествовање у доношењу одлука, у складу са законом. Такође, студенти имају право на самоорганизовање и изражавање сопственог мишљења, као и право на повластице које произлазе из статуса студента, а и право на подједнако квалитетне услове студија за све студенте. Поред тога, студенти имају још право и на образовање на језику националне мањине, а у складу са законом и акредитованим студијским програмом, затим право на различитост и заштиту од дискриминације, као и на поштовање личности, достојанства, части и угледа. На крају, наведеним актом је предвиђено да студенти имају и право, како да бирају, тако и да буду бирани, у студентски парламент и друге органе високошколске установе.⁵ Већ и сасвим легитимичан поглед на права набројана овим актом, сасвим јасно указује да поред овлашћења која су непосредно везана за сам процес стицања високог образовања, овај закон успоставља и право на привилегије везане за статус корисника услуга у високом образовању које су прописане другим актима, а у циљу остварења значаја, улоге и циљева високог образовања одређених како домаћим, тако и међународним правним актима. Сасвим је очигледно да је остваривање наведених овлашћења везано за статус корисника услуга у високом образовању, те да их је могуће вршити све до престанка датог статуса. Законом о високом образовању је прописано да статус студента престаје уколико се студент испише са студија, уколико исте заврши или пак не упише наредну школску годину студија. Поред тога, овај статус престаје и уколико студенти не заврше студије до истека рока који се одређује у двоструком броју школских година потребних за реализацију студијског програма, изузев у случају студија уз рад, као и услед изрицања дисциплинске мере искључења са студија на високошколској установи или пак уколико дође до повлачења сагласности надлежног органа цркве или верске заједнице за студије на тој високошколској установи.⁶ Ваља истаћи да студенти

⁴ Видети Закон о високом образовању, чл. 97 (Сл. гласник РС, бр. 88 од 29. септембра 2017, 27 од 6. априла 2018 - др. закон, 73 од 29. септембра 2018, 67 од 20. септембра 2019, 6 од 24. јануара 2020 - др. закони, 11 од 12. фебруара 2021 - Аутентично тумачење, 67 од 2. јула 2021 - др. закон, 67 од 2. јула 2021)

⁵ Видети исто, чл. 101.

⁶ Видети исто, чл. 109.

који студирају уз рад, студенти са инвалидитетом, студенти који су уписани на студије по афирмативној мери, као и студенти који имају статус категорисаног врхунског спортисте, задржавају статус студента до истека рока који се одређује у троструком броју школских година потребних за реализацију студијског програма.⁷ Сасвим је јасно из до сада реченог да наведени акт јасно, прецизно и недвосмислено одређује начине, како стицања, тако и престанка статуса корисника услуга у сектору високог образовања, односно, сасвим јасно, прецизно и недвосмислено прописује како и када настаје, као и како и када престаје статус студента. Настанак и престанак наведеног статуса није регулисан ни једним другим правним актом. Ово наравно, ни на који начин не значи да односи проистекли из наведеног статуса студента, односно овлашћења и обавезе која су повезана са самим статусом у питању, а не односе се непосредно на сам процес студирања, односно, стицања високог образовања, нису регулисана неким другим правним актима. На крају крајева, сам општедруштвени значај који овај сектор услужне делатности објективно има, а који је као такав препознат у бројним, како домаћим, тако и међународним актима, нужно подразумева више аката којим ова материја мора бити регулисана како би друштвена улога коју она објективно има на ваљан начин била и остварена. Већ је истакнуто да и Закон о високом образовању сасвим јасно указује на ово, изричитим конституисањем права на повластице које произлазе из статуса студента, не наводећи ове повластице непосредно, већ их начелно одређујући уз истовремено препуштање њиховог конкретного одређивања другим актима.

Па тако, актуелним Законом о здравственој заштити прописано је, у члану 11, приликом регулисања обухвата категорија субјеката који су обухваћени друштвеном бригом за здравље, а која се остварује, најпре, обезбеђивањем здравствене заштите групацијама становништва које су изложене повећаном ризику оболевања, затим, обезбеђивањем здравствене заштите лица у вези са спречавањем, сузбијањем, раним откривањем и лечењем болести и стања од већег јавноздравственог значаја, као и обезбеђивањем здравствене заштите социјално угроженог становништва, под једнаким условима на територији Републике Србије, да су, поред осталих субјеката, деца до навршених 18 година живота, односно, ученици и студенти до краја прописаног школовања, а најкасније до навршених 26 година живота, у складу са законом, управо они који имају приоритет са становишта наведене друштвене бриге.⁸ Ово се сасвим оправдано може закључити, будући да су наведени субјекти први и наведени у тексту датог закона приликом навођења великог броја лица који су обухваћени

⁷ Исто.

⁸ Видети Закон о здравственој заштити, чл. 11. (Сл. гласник РС, бр. 25 од 3. априла 2019).

друштвеном бригом за здравље (акт у питању препознаје укупно 19 обухваћених категорија, односно, субјеката).⁹

Сличне одредбе наведеним садржи и Закон о здравственом осигурању. Наиме, регулишући проблем оних лица која не испуњавају услове за стицање својства осигураника из чл. 11. датог закона и која не испуњавају услове да буду осигурани као чланови породице осигураника, а ипак се могу сматрати осигураницима у смислу истог закона, законодавац наводи, слично као и у Закону о здравственој заштити, на првом месту, приликом навођења великог броја субјеката, управо децу до навршених 18 година живота, као и школску децу и студенте до краја прописаног школовања, а најкасније до навршених 26 година живота, у складу са законом.¹⁰ Иако се у наведеном акту корисници услуга у високом образовању помињу у још неколико наврата, ни у једном од тих случајева није присутно временско ограничење права проистеклих уз њиховог статуса, као што је то случај са чланом 16. датог акта. Као и у случају претходно помињаног акта, то јест, Закона о здравственој заштити, може се указати на релативно висок значај који законодавац придаје студентима, будући да њих, заједно са децом и школском децом, одређује као прве субјекте који су обухваћени категоријом осигураника у смислу чл. 16. Закона о здравственом осигурању (овај акт препознаје укупно 15 категорија субјеката).¹¹

Интересантно је приметити да законодавац понешто другачије приступа корисницима услужних делатности у Закону о ученичком и студентском стандарду. Наиме, у чл. 4 предвиђено је да права предвиђена овим законом могу да користе, између осталог и студенти високошколских установа чији је оснивач Република Србија, аутономна покрајина или јединица локалне самоуправе, који су уписани први пут у одређену годину на студије првог, другог или трећег степена, чије се школовање финансира из буџета Републике Србије и који имају држављанство Републике Србије.¹² Сасвим јасно се може видети да законодавац, за разлику од претходно наведених закона, право проистекло из статуса корисника услуга у високом образовању, овог пута, ни на који начин није временски ограничио. Односно, овог пута, законодавац је право проистекло из статуса у питању ограничио категоријом, условно речено, редовног и успешног студирања које се финансира из јавних средстава. Наравно, треба истаћи да у истом члану законодавац такође предвиђа да наведена права могу остваривати и студенти, који имају држављанство државе у региону, под условима из наведеног ст. 2. овог члана, осим услова који се

⁹ Исто.

¹⁰ Видети Закон о здравственом осигурању, чл. 16. (Сл. гласник РС, бр. 25 од 3. априла 2019.)

¹¹ Видети исто.

¹² Видети Закон о ученичком и студентском стандарду, чл. 4. (Сл. гласник РС, бр. 18 од 26. марта 2010, 55 од 25. јуна 2013, 27 од 6. априла 2018 - др. закон, 10 од 15. фебруара 2019.)

односи на држављанство Републике Србије, као и студенти који су страни држављани, а у складу са међународним уговором и реципроцитетом. Поред тога, ваља истаћи и да студенти из осетљивих друштвених група (материјално угрожене породице, деца без родитељског старања, једнородитељске породице, ромска национална мањина, лица са инвалидитетом, лица са хроничним болестима, лица чији су родитељи нестали или су киднаповани на територији Косова и Метохије и на територији република бивше СФРЈ, избеглице и расељена лица, повратници по споразуму о реадмисији и депортовани ученици и студенти и др.), такође остварују ова права, под условима утврђеним датим законом у питању, али овога пута применом блажих критеријума, које у складу са овлашћењима из овог закона прописује министар надлежан за послове образовања.¹³ Сасвим је јасно да се круг потенцијалних корисника на овај начин знатно шири, при чему су ограничења о која су раније истакнута, у приличној мери ублажена. Овакав приступ, треба признати, у потпуности одговара друштвеној улози и друштвеном значају које високо образовање има по природи ствари.

Сасвим је очигледно да наведени акти, са изузетком Закон о ученичком и студентском стандарду прилазе студентском статусу на начин битно различит од онога који то чини Закон о високом образовању. Иако је управо закон о високом образовању заправо једини акт којим се по природи ствари прописује начин стицања, али престанка студентског статуса. Већ је истакнуто да наведени закон као једино временско ограничење предвиђа ситуацију када студент не заврши студије до истека рока који се одређује у двоструком броју школских година потребних за реализацију студијског програма, осим у случају студија уз рад. Студенти који студирају уз рад, студенти са инвалидитетом, студенти који су уписани на студије по афирмативној мери, као и студент који имају статус категорисаног врхунског спортисте, задржавају статус студента до истека рока који се одређује у троструком броју школских година потребних за реализацију студијског програма. Ни у једном од ових случајева није одређена било каква старосна граница.¹⁴ Па ипак, упркос томе и Закон о здравственој заштити и Закон о здравственом осигурању из неког разлога уводе старосну границу од 26 година ограничавајући тиме права на привилегије проистекле из статуса студента установљена Законом о високом образовању. Сасвим је нејасно како је, а и зашто ова старосна граница одређена у наведеним актима. Наиме, право на привилегије предвиђене Законом о високом о образовању свој основ имају у статусу својих носиоца, а не у њиховој животној доби. На крају крајева оно је на тај начин и именовано

¹³ Видети исто.

¹⁴ Видети Закон о високом образовању, чл. 109 (Сл. гласник РС, бр. 88 од 29. септембра 2017, 27 од 6. априла 2018 - др. закон, 73 од 29. септембра 2018, 67 од 20. септембра 2019, 6 од 24. јануара 2020 - др. закони, 11 од 12. фебруара 2021 - Аутентично тумачење, 67 од 2. јула 2021 - др. закон, 67 од 2. јула 2021).

наведеним законом. Ни на који начин није јасно зашто два закона у питању ограничавају животним добом од 26 година имајући у виду да привилегија коју они прописују као правни основ има право засновану на статусу, прописаним другим правним актом који се на дате субјекте може посматрати као својеврсни *lex specialis*, односно као акт којим се питање статуса студента, као и последичних овлашћења проистеклих из њега једино и може регулисати. Но, чак и ако ово оставимо за тренутак по страни, те законодавцу допустимо да је имао какве значајне разлоге општедруштвеног значаја када је на овакав начин регулисао назначену материју, а који су широј јавности непознати, ни на који начин се не може објаснити зашто је као старосна граница одређена старост од баш 26 година живота и то у оба случаја, и у једном и другом закону. Оно што је свакако сигурно је да ова граница није одређена било каквим тумачењем одредби Закона о високом образовању, будући да двоструки броју школских година потребних за реализацију и најкраћег студијског програма академских студија премаша животну доб од 26 година живота. Па чак и када то не би био случај, Законом о високом образовању није предвиђено да се статус студента нужно мора стећи непосредно по окончању средњешколског образовања. Истини за вољу, аутору ових редова заиста није јасно ни зашто је старосна граница постављена, нити пак зашто је то баш 26 година. Треба ипак, на овом месту, истаћи да у нашем законодавству постоји одредба која се посредно тиче студената и којом је одређена старосна граница од 26. година. Наиме, реч је о чл. 155. ст. 2 Породичног закона којим је прописано да пунолетно дете које се редовно школује има право на издржавање од родитеља сразмерно њиховим могућностима, а најкасније до навршене 26. године живота.¹⁵ Уколико је ова одредба Породичног закона послужила творцима два наведена закона у питању за својеврсну аналогију приликом регулисања овлашћења која се тичу студената и одређивања старосне границе од 26 година живота, неопходно је истаћи да је такав приступ, уколико је био примењен наравно, потпуно неоснован и промашен. Нити се држава може поистоветити са родитељима, нити се пак студенти, односно корисници услуга у сектору високог образовања, могу поистоветити са децом, била она пунолетна или не. Однос родитеља и деце нити има, нити пак може имати било какве сличности са односом грађана и њихове државе, те је било каква паралела у наведеном смислу, у модерном друштву, непримерена, погрешно заснована и апсолутно неадекватна. Но, шта год да је био разлог оваквих поступака законодавца, резултат је свакако неповољан. Решења предвиђена Законом о Здравственој заштити и Законом о здравственом осигурању доводе до неједнаког третмана носиоца истог статуса на основу њихове старости, а све услед произвољно одређене старосне границе за губитак законом одређених права. Наравно, све ово до сада речено не значи да студенти који су навршили 26 година живота не могу остварити своја права

¹⁵ Видети Породични закон, чл. 155 (Сл. гласник РС, бр. 18 од 24. фебруара 2005, 72 од 28. септембра 2011 - др. закон, 6 од 22. јануара 2015).

предвиђена наведеним законима по неком другом основу. Свакако да могу, но такав приступ није нарочито ефикасан, а самим тим ни нарочито пожељан. Неосновано прављење разлике између лица која имају исти статус на основу старосне доби никако не може да представља жељену појаву у нашем правном систему, нарочито ако узмемо у обзир друге правне акте нашег правног поретка, почев од највишег. Поред тога, неусаглашеност која је очигледна неизбежно изазива проблеме у примени и тешко отклонив несклад у правном поретку у целини. Ова непожељна ситуација се наравно може отклонити и то на више начина. Могуће је променити Закон о високом образовању и у одредбе којима се регулише питање престанка студентског статуса старосну границу од 26 година, но такав приступ, чини се представља најмање ваљан приступ из раније већ изнетих разлога. Много је исправније, како се чини, изменити одредбе два наведена закона и избацити произвољно одређену границу од 26 година, те питања дужине трајања студентског статуса ускладити са одредбама Закон о високом образовању. Постојећа бојазан од превеликог ширења броја потенцијалних корисника, а услед увек актуелног проблема такозваних вечитих студената, релативно се лако може отклонити минорним адекватним изменама Закона о високом образовању. Истини за вољу, чак и ако то не би било учињено, релативно мали број наведених лица ипак не може да представља озбиљну претњу ни здравственој заштити, а ни здравственом осигурању у Републици Србији. Успостављање складног правног поретка, а нарочито у оном његовом делу који се односи на високо образовање, по природи ствари представља императив, а све у циљу успостављања ваљаног правног оквира како би се обезбедило да високо образовање као суштински важно и незаменљиво средство друштвеног развоја и код нас заузме место које му припада у процесу развоја једног демократског, отвореног и економски просперитетног друштва.

*Dejan Matić, Associate Professor,
Faculty of Law, University of Kragujevac*

LIMITATION OF THE RIGHT TO BENEFITS ARISING FROM THE STATUS OF A STUDENT

Summary

The paper examines the issue of the limitation of the right to privileges arising from the status of users of services in the higher education sector. Higher education represents one of the main means of general social development, creation and

development of a democratic environment, and therefore the powers and obligations arising from the status of users of services in this activity are quite carefully regulated by numerous legal acts in our legal system. Despite this, in practice we witness that the effectiveness of the norms in these acts has a more than questionable character, all due to their inexplicable and unusual inconsistency. The work is dedicated to a critical analysis of controversial solutions that can be encountered when considering these acts, as well as indicating possible directions for overcoming the given problems in an adequate way.

Key words: *higher education, services, rights, obligations, students.*

Литература

- Матић, Д., *Високо образовање: између јавне услуге и комерцијалне услужне делатности*, Зборник радова: XXI век – век услуга и Услужног права, Крагујевац, 2011.
- Матић, Д., *Утицај општег споразума о трговини услугама на карактер услужне делатности у области високог образовања*, Зборник радова: XXI век – век услуга и Услужног права, књ. 2, Крагујевац, 2011.
- Закон о високом образовању, Сл. гласник РС, бр. 88 од 29. септембра 2017, 27 од 6. априла 2018 - др. закон, 73 од 29. септембра 2018, 67 од 20. септембра 2019, 6 од 24. јануара 2020 - др. закони, 11 од 12. фебруара 2021 - Аутентично тумачење, 67 од 2. јула 2021 - др. закон, 67 од 2. јула 2021.
- Закон о здравственој заштити, Сл. гласник РС, бр. 25 од 3. априла 2019.
- Закон о здравственом осигурању, Сл. гласник РС, бр. 25 од 3. априла 2019.
- Закон о ученичком и студентском стандарду, Сл. гласник РС, бр. 18 од 26. марта 2010, 55 од 25. јуна 2013, 27 од 6. априла 2018 - др. закон, 10 од 15. фебруара 2019.
- Породични закон, Сл. гласник РС, бр. 18 од 24. фебруара 2005, 72 од 28. септембра 2011 - др. закон, 6 од 22. јануара 2015.